

ТРИБУНА ДОКТОРАНТА, АСПІРАНТА І ЗДОБУВАЧА

УДК 343.36

Є. О. Бунін, здобувач кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ

У статті досліджуються проблеми соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів. Установлено підстави та чинники кримінально-правової заборони цього суспільно небезпечного діяння, обґрунтовано доцільність та необхідність його криміналізації.

Ключові слова: соціальна обумовленість, закон про кримінальну відповідальність, втручання в діяльність судових органів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Передбачення кримінальної відповідальності за вчинення будь-яких суспільно небезпечних діянь неможливе поза дослідженням соціальної обумовленості та необхідності встановлення кримінально-правової заборони. Соціальні причини (обумовленість) кримінальної відповідальності у своїх працях за різних часів досліджували такі вчені, як М. О. Беляєв, П. С. Дагель, Г. А. Злобін, С. Г. Келіна, О. І. Коробєєв, Н. Ф. Кузнєцова, Н. О. Лопашенко, В. В. Орєхов, П. С. Тоболкін, П. А. Фєфєлов, В. Д. Філімонов, П. Л. Фріс та ін. Окремі аспекти цієї проблеми, пов'язані з дослідженням соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за певні види злочинів, розглядали В. І. Борисов, С. В. Гізімчук, С. В. Гринчак, В. К. Гришук, Н. О. Гуторова, Ю. П. Дзюба, Л. М. Демидова, Л. В. Дорош, С. М. Мохончук, О. Е. Радутний, О. О. Пащенко та інші вчені. Водночас аналізу чинників соціальної обумовленості кримінальної відповідальності та підстав (принципів) криміналізації втручання в діяльність судо-

вих органів окрема увага в науковій літературі приділялася недостатньо.

Стан розробки проблеми. Слід зазначити, що розвиток теорії про соціальну обумовленість кримінальної відповідальності (кримінально-правової заборони), дослідження її підстав, умов, принципів свідчать про відсутність єдності думок авторів із цього приводу. Це підтверджує той факт, що на сьогодні серед вчених не досягнуто однастайності навіть із приводу назви чинників, що визначають соціальну обумовленість: одні дослідники називають їх підставами¹, другі – критеріями², треті – чинниками³, четверті – принципами⁴, п'яті – умовами⁵, шості – факторами⁶ тощо. Немає єдності позицій і щодо кількості зазначених чинників (принципів, підстав), їх ієрархії, адже в різних джерелах їх налічується від одного⁷ до двадцяти⁸. Доцільно звернути увагу й на те, що в науковій літературі висловлювалися позиції про неможливість установа

¹ Кузнецова Н. Ф. Проблемы изучения эффективности уголовно-правовых норм и институтов / Н. Ф. Кузнецова // Эффективность применения норм уголовного закона / отв. ред. Н. Ф. Кузнецова, И. Б. Михайловская. – М. : Юрид. лит., 1973. – С. 34–35; Коробеев А. И. Социально-экономические и социально-политические основания криминализации / А. И. Коробеев // Совершенствование правовых мер борьбы с преступностью : межвуз. сб. – Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1986. – С. 17.

² Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фефелов // Сов. государство и право. – 1970. – № 11. – С. 101–103; Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1975. – С. 81; Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – С. 81.

³ Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин // Основные направления борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1975. – С. 53.

⁴ Злобин Г. А. Основания и принципы уголовно-правового запрета / Г. А. Злобин // Сов. государство и право. – 1980. – № 1. – С. 76; Мохончук С. М. Социальна обумовленість кримінально-правової заборони тероризму / С. М. Мохончук // Вісн. Луган. ін-ту внутр. справ. – 1999. – № 3. – С. 120.

⁵ Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости / П. С. Дагель // Правоведение. – 1975. – № 4. – С. 67–69.

⁶ Кузнецов В. Н. Закон, поступок, ответственность / В. Н. Кузнецов. – М. : Наука, 1986. – С. 106.

⁷ Тоболкин П. С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм / П. С. Тоболкин. – Свердловск : Средне-Урал. кн. изд-во, 1983. – С. 49–58.

⁸ Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / отв. ред.: В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. – М. : Наука, 1982. – С. 215–242.

вичерпного переліку підстав (принципів) соціальної обумовленості¹ та про те, що не всі вони є універсальними².

Таким чином, присвятивши багато уваги загальним питанням соціальної обумовленості кримінального законодавства зокрема і кримінально-правовій політиці взагалі, правознавці так і не навели переліку (системи) конкретних обставин, що мають бути враховані у разі прийняття рішення щодо кримінально-правової заборони певного діяння. Ними лише зазначено, що необхідно постійно здійснювати спостереження за соціальною і криміногенною обстановкою, аналізувати і прогнозувати соціальний фон, на якому відбувається злочинна діяльність і яким її значною мірою можна пояснити³.

Цілі статті. Дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів. Установлення підстав та чинників кримінально-правової заборони цього суспільно небезпечного діяння. Обґрунтування доцільності та необхідності його криміналізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна обумовленість кримінально-правової норми – це наявність внутрішніх і зовнішніх чинників, які створюють можливість та необхідність

¹ Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1975. – С. 81; Галиакбаров Р. Р. Перспективы изучения общественных отношений, связанных с негативными сторонами деятельности человека / Р. Р. Галиакбаров // Межвуз. сб. науч. тр. – Вып. 54 : Эффективность уголовного права на современном этапе. – Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1977. – С. 14–22; Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1980. – С. 107.

² Дзюба Ю. П. Соціальна зумовленість законів України про кримінальну відповідальність як складова кримінально-правової політики держави / Ю. П. Дзюба // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – Вип. 54. – С. 83–87.

³ Исмаилов И. А. Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы организации борьбы с преступностью) / И. А. Исмаилов. – Баку : Азернешр, 1990. – С. 249–263; Пашенко О. О. Питання соціальної зумовленості кримінального законодавства у працях радянських учених, що були опубліковані поза межами України перед розпадом СРСР (1990–1991 рр.) / О. О. Пашенко // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – Вип. 120. – С. 177.

розробки і прийняття конкретної кримінально-правової норми¹. Для правильного застосування закону України про кримінальну відповідальність за втручання в діяльність судових органів необхідно встановити, чи адекватно він відображає суспільну потребу або недостатньо відповідає їй². Тобто слід визначити відповідність ст. 376 КК України потребам суспільства, її належну соціальну обумовленість.

Узагальнення висловлених у науковій літературі позицій щодо чинників (підстав, принципів), які формують соціальну обумовленість кримінально-правової заборони, дає підстави для висновку, що умовно їх можна поділити на три групи: юридико-кримінологічні, соціально-економічні та соціально-психологічні. Тому існування кримінально-правової заборони втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК), на наш погляд, зумовлено такими чинниками.

1. Юридико-кримінологічні підстави

1.1. Рівень суспільної небезпечності. На перше місце серед чинників криміналізації, що відображають об'єктивні властивості злочинного діяння, доцільно поставити суспільну небезпечність. Суспільна небезпечність полягає в тому, що діяння заподіює чи створює реальну можливість заподіяння істотної шкоди суспільним відносинам. Як зазначав ще Ч. Беккарія, істинним мірилом злочинів є шкода, яка заподіюється суспільству. Це одна з тих соціальних істин, для відкриття якої не вимагається ані квадрантів, ані телескопів і яка доступна кожному середньому розуму³. Як слушно стверджує Л. М. Кривоченко, суспільна небезпечність розкриває

¹ Каминская В. И. Теоретические проблемы социальной обусловленности и эффективности правосудия / В. И. Каминская // Эффективность действия правовых норм / редкол.: А. С. Пашков (отв. ред.), Л. С. Явич, Э. А. Фомин. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – С. 8.

² Кузнецова Н. Ф. Социальная обусловленность уголовного права и научное обеспечение нормотворчества / Н. Ф. Кузнецова, Г. А. Злобин // Сов. государство и право. – 1976. – № 8. – С. 76.

³ Цит. за: Спур Г. В. Соціальна обумовленість кримінально-правової відповідальності / Г. В. Спур // Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України // Вісн. Луган. акад. внутр. справ МВС імені 10-річчя незалежності України : спец. вип.: у 2 ч. Ч. 1. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – С. 19.

соціальний зміст процесу криміналізації, його об'єктивні межі, значення кримінально-правової заборони. Ніякі політичні, ідеологічні та інші чинники не повинні зумовлювати встановлення кримінальної караності діяння, якщо воно не тягне суттєвого порушення суспільних відносин, не торкається важливих суспільних або особистих інтересів¹.

Суспільна небезпечність втручання в діяльність судових органів зумовлена тим, що воно посягає на суспільні відносини щодо реалізації конституційного принципу незалежності суддів. Цей принцип має суттєве значення у механізмі реалізації судової влади, він гарантує її функціонування відповідно до закону, а не згідно з чієюсь волею, позицією. Таке суспільно небезпечне діяння негативно впливає на розгляд справ у суді, значно ускладнює прийняття законних рішень, підриває авторитет судової влади і здатне призвести до безкарності винних у вчиненні правопорушень.

1.2. Відповідність кримінально-правовій політиці держави. У науковій літературі кримінально-правова політика визначається як стратегія і тактика (напрями) державної діяльності в галузі боротьби зі злочинністю². Ще М. О. Беляєв зазначав, що кримінальна політика – заснований на об'єктивних законах розвитку суспільства напрям діяльності державних органів та організацій щодо охорони суспільних та державних інтересів від злочинних посягань шляхом застосування покарання та інших заходів впливу до осіб, що їх вчинили, а також шляхом попередження злочинності під загрозою застосування покарання³. Завдання і цілі кримінально-правової політики України реалізуються за певних обставин, у тому числі при окресленні кола діянь, які визнаються злочинами. Кримінально-правова політика розробляє критерії криміналізації, якими має керуватися законодавець, обираючи серед суспільно небезпечних діянь ті, які він вважає за доцільне віднести до числа злочинів. Цей процес реалізації кримінально-правової політики проявляється

¹ Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України / Л. М. Кривоченко. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – С. 33.

² Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшукенко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – С. 397.

³ Беляєв Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляєв. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – С. 15.

в установленні законодавцем сукупності ознак, за наявності яких діяння визнається злочином.

Втручання у здійснення правосуддя останнім часом в Україні набуло значного поширення. У суддівську діяльність втручаються лідери політичних партій та громадських організацій, службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, представники засобів масової інформації, підприємці, окремі громадяни тощо. При цьому використовуються різноманітні засоби здійснення такого втручання – від безпосередніх контактів із представниками судової влади до організації маніфестацій, мітингів та блокування діяльності судових органів.

Події останніх років свідчать про несприйняття багатьма носіями політичної влади в Україні того, що незалежність та недоторканність суддів при здійсненні судочинства є фундаментальним принципом реалізації судової влади, що забезпечення кожному громадянину права на справедливий та неупереджений суд є однією з основних ознак правової держави. Таке несприйняття виявляється в ігноруванні правових засад діяльності судів, прийнятті рішень та вчиненні дій, що призводять до порушення основоположних засад функціонування судової системи, ставлять під загрозу права і свободи громадян. Особливо небезпечний характер такі дії та рішення набувають у періоди політичних криз і політичного протистояння, які, на жаль, на сьогодні мають непоодинокі випадки.

Найчастіше таке втручання здійснюється у кримінальні провадження, що викликають значний суспільний інтерес. Нерідко таке втручання має зухвалий характер і завдає шкоду авторитету державних органів, поступово руйнуючи демократичні і правові засади правосуддя. Але, як свідчать статистичні дані, до адміністративної, а тим більше кримінальної відповідальності особи, які вчиняють такі діяння, притягаються у поодиноких випадках¹.

Рада суддів України неодноразово зверталася до народних депутатів України, Президента України, міністра юстиції із вимогою забезпечення неухильного додержання вимог Конституції України

¹ Мірошниченко С. Відповідальність за втручання у здійснення правосуддя / С. Мірошниченко // Вісн. прокуратури. – 2011. – № 12 (26). – С. 13.

та законів України, які визначають засади та принципи здійснення правосуддя й функціонування судових органів та недопущення протиправних діянь щодо втручання в роботу судів¹.

Створення сильної незалежної судової влади – пріоритетне завдання сучасної української держави, яка, проголосивши себе правовою, має гарантувати захист прав та свобод людини і громадянина через дієву систему правосуддя. Законність судових рішень, ефективність правозахисної й каральної функцій – основна мета судової реформи, що здійснюється в Україні. Саме тому встановлення кримінально-правової заборони втручання в діяльність судових органів відповідає кримінально-правовій політиці держави.

1.3. Поширеність та типовість. Кримінально-правова заборона буде виправданою, якщо вона охоплюватиме типові та досить поширені форми суспільно небезпечної поведінки. Хоча за статистичними даними проблема злочинності у сфері правосуддя не стоїть настільки гостро, проте за рівнем латентності ці злочини надзвичайно небезпечні. Незважаючи на те, що втручання в діяльність судових органів належить до найпоширеніших серед злочинів проти правосуддя, його вчинення у більшості випадків залишається латентним. Однією з причин цього явища виступає відсутність апробованого розуміння ознак цього складу злочину².

¹ Див.: Звернення Ради суддів України щодо незалежності суддів від незаконного втручання з боку правоохоронних органів : затв. Рішенням Ради суддів України № 27 від 21 червня 2013 р.; Інформаційне роз'яснення Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя щодо неможливості втручання у процесуальну діяльність судді від 26 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kompravosud.rada.gov.ua/kompravosud/control/uk/publish/article?art_id=46123&cat_id=4612. – Заголовок з екрана; Звіт Ради суддів України про виконання рішень VII і VIII позачергового з'їзду суддів України від 13 листопада 2008 р.; Звернення президії Ради суддів України до Парламентської асамблеї Ради Європи та Організації з безпеки і співробітництва в Європі від 21 жовтня 2008 р.; Звернення президії Ради суддів України до суддів України від 21 жовтня 2008 р.; Заява Ради суддів України від 20 квітня 2007 р.; Звернення VIII позачергового з'їзду суддів України до суддів України від 26 червня 2007 р.; Звернення Ради суддів України до Президента України В. А. Ющенка від 20 квітня 2007 р.; Лист голови Ради суддів України П. П. Пилипчука Міністру юстиції України С. П. Головатому від 22 листопада 2005 р.

² Мальцев В. Ответственность за воспрепятствование осуществлению правосудия и производству предварительного следствия / В. Мальцев // Законность. – 1997. – № 12. – С. 12.

Дослідження окремих науковців свідчать, що 46,7 % опитаних суддів стикалися у своїй практиці з випадками втручання у здійснення правосуддя. При цьому лише 14 % зверталися до правоохоронних органів у зв'язку з учиненим втручанням¹. В юридичній літературі навіть була висловлена пропозиція щодо необхідності закріплення правила, відповідно до якого судді, що приховали (не повідомили про) факт впливу на них з метою перешкоджання всебічному, повному й об'єктивному розгляду справи або винесення неправосудного судового рішення, підлягають достроковому позбавленню судових повноважень².

1.4. Відповідність кримінально-правової заборони Конституції України, законодавству України та міжнародно-правовим актам. Правовою основою регулювання суспільних відносин в Україні є Конституція нашої держави, міжнародно-правові договори, ратифіковані Україною, та інші законодавчі акти.

Незалежність та недоторканність суддів гарантують статті 126 і 129 Конституції України, якими встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. У ч. 6 ст. 127 Конституції України зазначено, що захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом³.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. (з подальшими змінами та доповненнями)⁴ визначено умови виконання професійних обов'язків суддів та правові засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних гарантій самостійності судів та незалежності суддів. Зокрема, відповідно до ст. 6 цього Закону суди здійснюють правосуддя самостійно і є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення ін-

¹ Коробеев А. Уголовно-правовая защита независимости правосудия / А. Коробеев, Ю. Кулешов // Уголов. право. – 2005. – №5. – С. 37.

² Демидов В. О применении Закона СССР «Об ответственности за неуважение к суду» / В. Демидов // Сов. юстиция. – 1990. – №19. – С. 10; Макарова З. Независима независимая судебная власть? / З. Макаров // Уголов. право. – 2001. – №3. – С. 76–77; Коробеев А. Уголовно-правовая защита независимости правосудия / А. Коробеев, Ю. Кулешов // Уголов. право. – 2005. – №5. – С. 37–39.

³ Конституція України від 22 червня 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁴ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 41–42, 43, 44–45. – Ст. 529.

формації усно, письмово або в інший спосіб з метою завдання шкоди авторитету суддів чи впливу на безсторонність суду забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Крім того, Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ (з подальшими змінами та доповненнями)¹ встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав. Указаний принцип забезпечується законодавцем цілою системою гарантій, серед яких важливе, хоча й не вирішальне місце займають кримінально-правові засоби. Однією з таких гарантій є й установлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 376 КК.

Офіційне тлумачення положень Конституції України стосовно незалежності і недоторканності суддів та заборони впливу на суддів у будь-який спосіб надано Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004².

Конституційний Суд України в Рішенні від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»³ установив, що надання оцінки вчинених суддею процесуальних дій до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить Конституції України.

¹ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

² Рішення Конституційного Суду України (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04>. – Заголовок з екрана.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11 березня 2011 р. № 2-рп/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-11>. – Заголовок з екрана.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності суддів» від 5 червня 2012 р. № 4874-VI¹ обмежено право органів прокуратури ініціювати розгляд питань щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності або щодо їх звільнення з посади.

Політична воля з питання криміналізації втручання в діяльність судових органів також повинна ґрунтуватися на положеннях Загальної декларації прав людини 1948 р.², Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.³, інших міжнародних правових актів. У рекомендаціях, які містяться в цих документах, відзначається, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах держави. Усі державні та інші установи, а також їх посадові особи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або прямого чи непрямого втручання з будь-якого боку і будь-яких причин.

Неприйнятність і неприпустимість втручання у здійснення правосуддя держави – члени ООН закріпили, схваливши Основні принципи незалежності судових органів у резолюціях 40/33 та 40/144 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада⁴ та 13 грудня 1985 р.⁵

Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності суддів : Закон України від 5 черв. 2012 р. № 4874-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 17. – Ст. 153.

² Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Заголовок з екрана.

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Заголовок з екрана.

⁴ Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_208. – Заголовок з екрана.

⁵ Резолюція 40/144 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_227. – Заголовок з екрана.

обов'язки від 17 листопада 2010 р.¹ містить положення про те, що виконавча та законодавча влада повинні гарантувати незалежність суддів і утримуватися від дій, які можуть підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї.

У зв'язку із зазначеним вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється, а втручання в їхню діяльність тягне за собою відповідальність за ст. 376 КК, оскільки порушує порядок здійснення правосуддя відповідно до конституційного принципу незалежності суддів.

2. Соціально-психологічні підстави

2.1. Рівень суспільної правосвідомості та психології. Причиною встановлення кримінальної відповідальності за будь-яке діяння, у тому числі й втручання в діяльність судових органів, є соціальна потреба у такій відповідальності. Для заборони діяння кримінальним законом необхідно також з'ясувати громадську думку, оскільки, яким об'єктивно небезпечним не було б те чи інше діяння, кримінальну караність за нього доцільно встановлювати не раніше, ніж його соціальну небезпечність усвідомить суспільство. У науковій літературі також неодноразово висловлювалася позиція, згідно з якою закон повинен ґрунтуватися на суспільній думці, він має бути вираженням загальних інтересів і потреб суспільства².

Слід зазначити, що незалежність суддів при здійсненні правосуддя і підкорення їх тільки закону – це не система пільг для суддів, а вимога суспільства і найбільш значуща гарантія об'єктивного й неупередженого правосуддя, гарантія належної захищеності людини та її прав, відповідальність суддів перед суспільством та громадянином.

Обумовленість кримінальної відповідальності законами суспільного розвитку, усією системою соціальних відносин знаходить вираження як у фундаментальних принципах кримінальної відпо-

¹ Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. – Заголовок з екрана.

² Келина С. Г. Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1988. – С. 9.

відальності, так й у змісті конкретних заборон, визначених кримінальним законодавством.

2.2. Історичний чинник. Ураховувати в процесі законотворчості необхідно так само й історичні, у тому числі правові традиції, які можуть впливати на оцінку та визнання тих чи інших діянь як злочинів.

Історично суди здійснювали соціальну функцію, оскільки стрижневим, сутнісним призначенням суду було вирішення конфліктів і спорів. Ця соціальна функція існувала завжди, тому що вона потрібна в будь-якому співтоваристві (колективі) людей як діяльність третьої сторони, що неупереджено, справедливо й авторитетно вирішує спір³. Правосуддя відправлялося й до появи держави. Як у так званий додержавний період, так й у період становлення державності правосуддя здійснювалося не лише загально-визнаними керівниками або офіційно призначеними чиновниками, а й неформально авторитетними людьми чи, навіть, простими представниками народу.

Становлення держави як організації з керівництва (управління) справами всього суспільства призвело до того, що функція правосуддя була взята під контроль держави. Одержавлення правосуддя стало одним зі способів зміцнення влади⁴ (суверенітету) держави на певній території.

Доцільно відзначити, що таке залучення суду до загальнодержавної політики, безумовно, знизило ступінь його незалежності, оскільки суд у більшій мірі став розглядатися як «охоронець» інтересів держави, що особливо проявляється в тих правових конфліктах, де однією зі сторін є приватна особа, а іншою – сама держава. Соціальне значення суду розмивається, тому що суд уже націлений не просто на максимально ефективне вирішення правового конфлікту, а й так само на врахування підходів загальнодержавної політики. Тому ненабагато перебільшив М. В. Криленко, зазначивши, що

³ Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск : Наука, 1997. – С. 54.

⁴ Тихонравов Ю. В. Судебное религиозоведение / Ю. В. Тихонравов. – М. : ЗАО «Бизнес-школа “Интел-Синтез”», 1998. – С. 18.

«суд – один із найвитонченіших, найбільш досконалих і в той же час найбільш замаскованих, завуальованих заходів охорони даного порядку»¹.

3. Соціально-економічні підстави

3.1. Можливі побічні наслідки кримінально-правової заборони.

Необхідно мати на увазі, що криміналізація суспільно небезпечних діянь тягне й певні негативні наслідки. Серед них можна виділити такі, як послаблення соціально корисних зв'язків засуджених аж до їх втрати, додаткові витрати на ресоціалізацію засуджених у постпенітенціарний період, «стигматизація» певної частини громадян.

3.2. *Наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони.* Цей чинник включає в себе оцінку та врахування витрат на здійснення кримінального провадження щодо вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та у виконання покарання. При цьому необхідно брати до уваги кількісний та якісний аналіз штатів правоохоронних органів, пропускну здатності місць позбавлення волі, оскільки через складне економічне становище країни коштів на утримання засуджених не вистачає.

Висновок. На підставі зазначеного доходимо висновку, що встановлення кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів відповідає вимогам соціальної обумовленості і боротьба з цим суспільно небезпечним явищем повинна здійснюватися кримінально-правовими заходами.

В статье исследуются проблемы социальной обусловленности уголовной ответственности за вмешательство в деятельность судебных органов. Установлены основания и факторы уголовно-правового запрета данного общественно опасного деяния, обоснована целесообразность и необходимость его криминализации.

The article examines the problem of social conditioning of criminal responsibility for the interference with the judiciary. The grounds and factors of criminal law prohibition of socially dangerous act are defined; the expediency and necessity of its inclusion in the Criminal Code are justified.

¹ Крыленко Н. В. Судостроительство в РСФСР (лекции по теории и истории судостроительства) / Н. В. Крыленко. – М. : Юрид. изд-во НКЮ, 1924. – С. 9.

*Рекомендовано до опублікування на засіданні кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 1 від 3 вересня 2013 р.).
Рецензент – професор, кандидат юридичних наук
В. І. Тютюгін.*